פרק שמיני - האשה

שנינו במשנה (לעיל סא.) שהשוחט את הפסח שלא למנוייו פסול. ונתבאר בגמרא (שם) שדין זה נלמד מהפסוק (שמות יב ד) 'וּבְמִכְסַת נְפָשֹׁת אִישׁ לְפִי אָכְלוֹ תָּכֹסּוּ עַל הַשֶּׂה', ששחיטת הפסח צריכה להיות לשם בני החבורה המנויים על הפסח מקודם לכן, ומי שלא נמנה על הפסח בשעת שחיטתו, אסור לאכול ממנו. פרק זה עוסק בעניני המינוי, על מי שוחטים את הפסח, ומי הוא הראוי לימנות עליו.

משנה

משנתנו דנה בדין מי שהמנו אותו על שני פסחים, באיזה מהם חל המינוי: **הָאִשָּׁה בִּזְמַן שֶׁהִיא בְּבֵית בַּעְלָהּ**, אם **שָׁחַט עָלֶיהָ בַּעְלָהּ** – שהמנה אותה על פסחו, **וְגַם שָׁחַט עָלֶיהָ אָבִיהָ, תֹּאכַל מִשֶּׁל בַּעְלָהּ**, שכל זמן שלא פירשה שרוצה לימנות בשל אביה, אנו אומרים שמן הסתם דעתה לימנות על של בעלה. אבל אם **חָלְקָה** בְּרֶגֶל **רִאשׁוֹן** שלאחר הנישואין **לַעֲשׂוֹת** את שמחת החג **בְּבֵית אָבִיהָ**, בדרך הנשואות שדרכן לילך ברגל הראשון לבית אביהן, **וְשָׁחַט עָלֶיהָ אָבִיהָ וְשָׁחַט עָלֶיהָ בַּעְלָהּ, תֹּאכַל בְּמָקוֹם שֶׁהִיא רוֹצָה**, כיון שאנו מסופקים היכן היא מעדיפה לאכול. **יָתוֹם** שיש לו שני אפוטרופסין שממונים עליו, **שֶׁשָּׁחֲטוּ עָלָיו שני הָאַפּוֹטְרוֹפְּסִין, יֹאכַל בְּמָקוֹם שֶׁהוּא רוֹצֶה. עֶבֶד** שֶׁל **שְׁנֵי שׁוּתָּפִין, לֹא יֹאכַל מִשֶּׁל שְׁנֵיהֶן** – אינו יכול לאכול משל אחד מהם, אפילו אם המנהו האחד על פסחו, כיון שהשני לא נתן לו רשות להמנות אותו על פסחו, ואינו אוכל אלא אם כן הסכימו שני השותפין שיימנה עם אחד מהם. **מִי שֶׁהוּא חֶצְיוֹ עֶבֶד וְחֶצְיוֹ בֶּן חוֹרִין, לֹא יֹאכַל מִשֶּׁל רַבּוֹ**, כיון שמן הסתם לא היתה דעת אדונו להמנות את חלק החירות שלו על פסחו.

גמרא

שנינו במשנה, שאשה ששחטו עליה אביה ובעלה, ברגל הראשון שהיא בבית אביה תאכל במקום שהיא רוצה. מדייקת הגמרא: **שָׁמַעְתָּ מִינָּהּ** – יש לך ללמוד מדברי משנתנו, שֵׁשׁ בְּרֵירָה, כלומר שדבר שלא היה מבורר בתחילה, ונתברר אחר כך, אנו אומרים שנתברר שהיה כן למפרע, שהרי אשה זו לא ידענו בשעת השחיטה עם מי היא רוצה לאכול, ובשעת האכילה כשהיא אומרת שהיא רוצה לאכול עם אחד מהן, אנו אומרים שנתברר למפרע שכבר בשעת השחיטה רצתה לאכול עמו, ושחיטת הפסח וזריקת דמו, היו גם בשבילה. דוחה הגמרא: **מַאי** 'תאכל במקום שהיא **רוֹצָה**' שנאמר במשנה, ששאלנו אותה **בְּשָׁעַת** שְׁחִיטָה ואמרה משל זה אני רוצה לאכול.

במשנה מבואר שברגל הראשון תאכל במקום שהיא רוצה, ומהרגל השני ואילך, ודאי אוכלת משל בעלה. מקשה הגמרא: **וְרַמִינְהוּ**, שנינו בברייתא, **אִשָּׁה** שהלכה לבית אביה, בְּרֶגֶל **הָרִאשׁוֹן**, כשלא פירשה משל מי היא רוצה לאכול, **אוֹכֶלֶת מִשֶּׁל אָבִיהָ, וּמְכָאן** – מרגל שני **וְאֵילָךְ**, אם **רוֹצָה, אוֹכֶלֶת מִשֶּׁל אָבִיהָ, וְאִם רוֹצָה, אוֹכֶלֶת מִשֶּׁל בַּעְלָהּ**. ודברי הברייתא סותרים את דברי המשנה בשני הדינים, שלגבי הרגל הראשון מבואר במשנה שתאכל במקום שהיא רוצה, ובברייתא מבואר שתאכל משל אביה, ולגבי הרגל שני ואילך מבואר במשנה שתאכל משל בעלה, ובברייתא מבואר שתאכל במקום שהיא רוצה. מתרצת הגמרא: **לֹא קַשְׁיָא, כָּאן** בברייתא, מדובר **בְּאִשָּׁה** שהיא **רְדוּפָה לַיְלֵךְ** תמיד לבית אביה, ולכן אנו אומרים שברגל הראשון ודאי דעתה לאכול משל אביה, ומרגל שני ואילך, אנו מסופקים ממי היא רוצה לאכול, **וְכָאן** במשנה, מדובר **בְּאִשָּׁה שֶׁאֵינָהּ רְדוּפָה** לילך תמיד לבית אביה, שבית בעלה חביב לה, ולכן אנו אומרים שמרגל שני ואילך ודאי דעתה לאכול משל בעלה, ורק ברגל ראשון אנו מסופקים ממי דעתה לאכול.

הגמרא מביאה דרשה בענין אשה הרדופה לילך לבית אביה: **דִּכְתִיב** (שיר השירים ח ט) שאומרת כנסת ישראל, **'אָז הָיִיתִי בְעֵינָיו כְּמוֹצְאֵת שָׁלוֹם'** – נתחבבתי על הקב"ה ונמצאתי שלימה בעיניו, **וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן**, שזהו **כְּבָלָה שֶׁנִּמְצֵאת שְׁלֵימָה בְּבֵית חֲמִיהָ, וּרְדוּפָה לֵילֵךְ** ולְהַנִּיחַ את **שַׁבָּחָהּ** שמקובלת היא בבית חמיה, **בְּבֵית אָבִיהָ**.

הגמרא מביאה דרשה נוספת של רבי יוחנן באותו ענין: **(כד)כְּתִיב** (הושע ב יח) **'וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא נְאֻם ה' תִּקְרְאִי אִישִׁי וְלֹא תִקְרְאִי לִי עוֹד בַּעֲלִי'**, **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן**, כוונת הפסוק היא שלעתיד לבוא תהיה כנסת ישראל **כִּבְלָה** שהיא **בְּבֵית חֲמִיהָ**, שכבר נישאה ואינה בושה מבעלה, **וְלֹא כִּבְלָה בְּבֵית אָבִיהָ**, וזוהי כוונת 'תקראי אישי ולא תקראי לי עוד' שהיה בה דניאל, שזכה ללמוד אבל לא זכה להרביץ תורה בישראל, אבל בבל גידלה את עזרא הסופר שאף זכה ללמד את ישראל.

נאמר (שם פסוק י) **'אֲנִי חוֹמָה וְשָׁדַי כְּמִגְדָּלוֹת, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, 'אֲנִי חוֹמָה', זוֹ תּוֹרָה**, שהיא מגינה על האדם שלא יחטא, **'וְשָׁדַי כְּמִגְדָּלוֹת', אֵלּוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים**, שנקראים שדיים על שם שמניקים את תורתם לאחרים, והם מגינים על הדור כמגדלים המגינים על העיר. **וְרָבָא אָמַר, 'אֲנִי חוֹמָה', זוֹ כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל**, שהם גודרים את עצמם כחומה מלהיטמע בעובדי כוכבים, **'וְשָׁדַי כְּמִגְדָּלוֹת', אֵלּוּ בָּתֵּי כְּנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת**, שמלמדים שם תורה לרבים, והם מגינים על הדור.

הגמרא מביאה דרשה נוספת בענין שבחם של ישראל: **אָמַר רַב זוּטְרָא בַּר טוֹבִיָּה אָמַר רַב, מַאי דִּכְתִיב** (תהלים קמד יב) **'אֲשֶׁר בָּנֵינוּ כִּנְטִיעִים מְגֻדָּלִים בְּנְעוּרֵיהֶם בְּנוֹתֵינוּ כְּזָוִיוֹת מְחֻטָּבוֹת תַּבְנִית הֵיכָל'. 'אֲשֶׁר בָּנֵינוּ כִּנְטִיעִים', אֵלּוּ בַּחוּרֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא טָעֲמוּ טַעַם חֲטָא**, וזהו 'כנטיעים' שהם כנטיעות רכות שלא נתקלקלו עדיין ולא אירע בהן שבר. **ו'בְּנוֹתֵינוּ כְּזָוִיוֹת', אֵלּוּ בְּתוּלוֹת יִשְׂרָאֵל, שֶׁאוֹנְדוֹת** – שסותמות את **פִּתְחֵיהֶן** עד שמודקקות **לְבַעֲלֵיהֶן**, ואינן נבעלות לאחרים, וזהו 'בנותינו כזויות' שזויות הוא דבר המתמלא כמו שיבואר להלן, ואף בנותינו מכיון שאינן נבעלות, הרי הן מתמלאות תאוה, ומביאה הגמרא ראיה ש'זויות' הוא לשון דבר שמתמלא, **וְכֵן הוּא אוֹמֵר** (זכריה ט טו) **'וּמָלְאוּ כַּמִּזְרָק פִּנּוֹת מִזְבֵּחַ'**, ומכאן שזויות הוא דבר המתמלא. מביאה הגמרא ראיה נוספת לכך, **אִיבָּעֵית אֵימָא מֵהָכָא**, נאמר (תהלים שם יג) **'מְזָוֵינוּ מְלֵאִים מְפִיקִים מִזַּן אֶל זַן'**, ו'מזוינו' הוא מלשון 'זויות', ומבואר בפסוק שהוא דבר שמתמלא. הגמרא חוזרת לדרוש את המשך הפסוק: **'מְחֻטָּבוֹת תַּבְנִית הֵיכָל', אֵלּוּ וְאֵלּוּ** – גם בחורי ישראל וגם בתולות ישראל, **מַעֲלָה עֲלֵיהֶן הַכָּתוּב, כְּאִילּוּ נִבְנָה הֵיכָל** – בית המקדש **בִּימֵיהֶן**, וזהו 'מחוטבות תבנית היכל', שחשיבותם היא כבנין ההיכל.

הגמרא להלן דורשת את הפסוקים בתחילת ספר הושע: נאמר (הושע א א) **'דְּבַר ה' אֲשֶׁר הָיָה אֶל הוֹשֵׁעַ וגו' בִּימֵי עֻזִּיָּהוּ יוֹתָם אָחָז יְחִזְקִיָּה** (מלך) [מַלְכֵי] יְהוּדָה', דורשת הגמרא, **בְּפֶרֶק אֶחָד** – בתקופה אחת **נִתְנַבְּאוּ אַרְבָּעָה נְבִיאִים**, **וְהִנְבִּיא הַגָּדוֹל שֶׁבְּכוּלָּן**, היה הוֹשֵׁעַ, **שֶׁנֶּאֱמַר** (הושע שם ב) **'תְּחִלַּת דִּבֶּר ה' בְּהוֹשֵׁעַ'**, ואם נפרש שהנביא הראשון שדבר עמו ה' הוא הושע, יקשה **וְכִי בְּהוֹשֵׁעַ דִּבֶּר ה' תְּחִלָּה, וַהֲלֹא מִמֹּשֶׁה עַד הוֹשֵׁעַ כַּמָּה נְבִיאִים** היו, **וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן**, שפירוש הפסוק הוא, שהושע היה **תְּחִלָּה** – ראשון **לְאַרְבָּעָה נְבִיאִים שֶׁנִּתְנַבְּאוּ בְּאוֹתוֹ הַפֶּרֶק, וְאִלּוּ הֵן** ארבעת הנביאים, **הוֹשֵׁעַ יְשַׁעְיָה עָמוֹס וּמִיכָה**, שכולם החלו להינבא בימי עוזיהו, והמשיכו בימי ארבעת המלכים, עוזיהו יותם אחז יחזקיה.

עוד דורשת הגמרא: ממה שנאמר בהושע (שם) שאמר לו ה' שייקח אשת זנונים, ולא מצאנו שנאמר כך לנביא אחר, שמן הסתם כך היה סדר הדברים, **שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהוֹשֵׁעַ, בְּנֵיךְ חֲטֵאִו, וְהָיָה לוֹ לְהוֹשֵׁעַ לוֹמַר לְהַקב"ה, בְּנֵיךְ הֵם, בְּנֵי חֲנוּנֶיךָ הֵם, בְּנֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב, גַּלְגֵּל רַחֲמֶיךָ עֲלֵיהֶן, וְלֹא דַּיּוֹ שֶׁלֹּא אָמַר כָּךְ, אֶלָּא**

המשך בעמוד קלו

1 אָמַר לְפָנָיו רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ שֶׁלְּךָ הוּא, הָעֲבִירֵם [–החליפם]
2 בְּאוּמָּה אַחֶרֶת. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מָה אֵעֱשֶׂה לְזֶקֶן זֶה [–להושע]
3 כדי שיחזור בו מדבריו, אוֹמַר לוֹ, לֵךְ וְקַח לְךָ אִשָּׁה זוֹנָה, וְהוֹלִיד לְךָ
4 ממנה בָּנִים שהם זְנוּנִים – ספק אם הם שלך או של אחרים, וְאַחַר
5 כָּךְ אוֹמַר לוֹ, שַׁלְּחָהּ מֵעַל פָּנֶיךָ, אִם הוּא יָכוֹל לְשַׁלּוֹחַ אותה,
6 ולהחליפה באשה אחרת, אַף אֲנִי אֲשַׁלַּח אֶת יִשְׂרָאֵל ואחליפם
7 באומה אחרת. שֶׁנֶּאֱמַר (שם) 'וַיֹּאמֶר ה' אֶל הוֹשֵׁעַ לֵךְ קַח לְךָ אֵשֶׁת
8 זְנוּנִים וְיַלְדֵי זְנוּנִים'.
9 הגמרא ממשיכה לדרוש את מה שאירע עם הושע: וּכְתִיב (שם ג)
10 'וַיֵּלֶךְ וַיִּקַּח אֶת גֹּמֶר בַּת דִּבְלָיִם', מדוע היתה נקראת גֹּמֶר, אָמַר רַב,
11 משום שֶׁהַכֹּל היו גּוֹמְרִים בָּהּ את ביאתם ואת תאוות לבם, כלומר,
12 שהיתה מופקרת לכל. והיתה נקראת בַּת

דִּבְלַיִם, משום שהיתה דִּבָּה רָעָה, כלומר, אשה שכולם מדברים על ניאופיה, בַּת דִּבָּה רָעָה, שאף אמה היתה ידועה כזונה, וזהו 'דבלים' שתי דיבות. וּשְׁמוּאֵל אָמַר שנקראה כן, משום שֶׁהיתה מְתוּקָה בְּפִי הַכֹּל כַּדְּבֶלָה – כתאנה מיובשת. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר שנקראה כן, כיון שֶׁהַכֹּל היו דָּשִׁין בָּהּ, כלומר, מזנים עמה, כַּדֶּבֶלָה שמייבשים אותה על ידי דישה. דָּבָר אַחֵר, מדוע נקרא שמה 'גּוֹמֶר', אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, משום שֶׁכְּשֶׁקִּשׁ אויבי ישראל לִגְמֹר את מָמוֹנָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל בְּיָמֶיהָ. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, לא רק בקשו, אלא אף בָּזוּ וְגָמְרוּ את ממונם, שֶׁנֶּאֱמַר (מלכים ב' יג ז) 'כִּי לֹא הִשְׁאִיר לִיהוֹאָחָז עָם כִּי אִם חֲמִשִּׁים פָּרָשִׁים וַעֲשָׂרָה רֶכֶב וַעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים רַגְלִי כִּי אִבְּדָם מֶלֶךְ אֲרָם וַיְשֻׂמֵם כֶּעָפָר לָדֶשׁ' – שנתנום כעפר הנידש ברגלי אדם.

הגמרא ממשיכה לבאר את מה שאירע עם הושע כמבואר בהמשך הפסוקים בהושע (א ג–ט): 'וַתַּהַר עוֹד וַתֵּלֶד לוֹ בֵּן. וַיֹּאמֶר ה' אֵלָיו קְרָא שְׁמוֹ יִזְרְעֶאל, כִּי עוֹד מְעַט וּפָקַדְתִּי אֶת דְּמֵי יִזְרְעֶאל עַל בֵּית יֵהוּא, וְהִשְׁבַּתִּי מַמְלְכוּת בֵּית יִשְׂרָאֵל' – אמר הקב"ה להושע, שיקרא את שם בנו יזרעאל, על שם שעתיד הקב"ה לזרוע ולזרות את ישראל בגולה. 'וַתַּהַר עוֹד וַתֵּלֶד בַּת, וַיֹּאמֶר לוֹ קְרָא שְׁמָהּ לֹא רֻחָמָה, כִּי לֹא אוֹסִיף עוֹד אֲרַחֵם אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל, כִּי נָשֹׂא אֶשָּׂא לָהֶם', וסוף הפסוק הוא בלשון תמיהה, כלומר, וכי אסלח להם. 'וַתַּהַר וַתֵּלֶד בֵּן. וַיֹּאמֶר (ה' אליו) קְרָא שְׁמוֹ לֹא עַמִּי, כִּי אַתֶּם לֹא עַמִּי וְאָנֹכִי לֹא אֶהְיֶה לָכֶם'. ולְאַחַר שֶׁנּוֹלְדוּ [לו] מאשה זו שְׁנֵי בָנִים וּבַת אַחַת, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהוֹשֵׁעַ, וכי לֹא הָיָה לְךָ לִלְמוֹד מִמֹּשֶׁה רַבְּךָ, שֶׁבִּיְּנוֹן שֶׁדִּבַּרְתִּי עִמּוֹ פָּנִים מִן הָאִשָּׁה, אַף אַתָּה בְּדוֹל עִצְמְךָ מִמֶּנָּה – גרש אותה. אָמַר לוֹ – הושע להקב"ה רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם יֵ"ש לִי בָּנִים מֻמְּנָה, וְאֵין אֲנִי יָכוֹל לְהוֹצִיאָה, וְלֹא לָגֶרְשָׁה, שאם אגרשה אוציא פגם על בני, שיאמרו שהוצאתיה משום שילדה בזנות. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּמָה אַתָּה שֶׁאִשְׁתְּךָ זוֹנָה, וּבָנֶיךָ [בְּנֵי] זְנוּנִים, וְאֵין אַתָּה יוֹדֵעַ אִם שֶׁלְּךָ הֵן אִם שֶׁל אֲחֵרִים הֵן, כָּךְ אתה אומר, שאין אתה יכול לגרשם, יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵן בָּנַי, והם בְּנֵי בְחִינַי, שבחנתי וניסיתי את אבותיהם, שהם בְּנֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב, והם אֶחָד מֵאַרְבָּעָה קִנְיָנִין שֶׁקָּנִיתִי בָּעוֹלָמִי – דברים חשובים בעיני לקרותם קנין, שהם אצלי כדבר חביב שאדם טורח לקנותו. ומפרטת הגמרא את ארבעת הקניינים: הַתּוֹרָה היא קִנְיָן אֶחָד, דִּכְתִיב בה (משלי ח כב) 'ה' קָנָנִי רֵאשִׁית דַּרְכּוֹ', ופסוק זה מדבר על התורה, שָׁמַיִם וָאָרֶץ הם קִנְיָן אֶחָד דִּכְתִיב בהם (בראשית יד יט) 'בָּרוּךְ אַבְרָם לְאֵל עֶלְיוֹן קֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ', בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הוא קִנְיָן אֶחָד, דִּכְתִיב בו (תהלים עח נד) 'הַר זֶה קָנְתָה יְמִינוֹ', והר זה הוא בית המקדש, וְיִשְׂרָאֵל הם קִנְיָן אֶחָד, דִּכְתִיב בהם (שמות טו טז) 'עַם זוּ קָנִיתָ'. וחוזרת הגמרא לדברי ה' שאמר להושע: וְאֵיךְ אַתָּה אָמַרְתָּ לִי הָעִבְרִיִּים בְּאוּמָּה אַחֶרֶת.

הגמרא ממשיכה לבאר את מה שאירע עם הושע: בֵּינְתַיִם שֶׁיָּדַע הושע שֶׁחָטָא, עָמַד לְבַקֵּשׁ רַחֲמִים עַל עַצְמוֹ. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, עַד שֶׁאַתָּה מְבַקֵּשׁ רַחֲמִים עַל עַצְמְךָ, בְּקֵשׁ רַחֲמִים עַל יִשְׂרָאֵל, שֶׁנִּזְדַּמְּנוּ עֲלֵיהֶם שָׁלֹשׁ גְּזֵירוֹת בַּעֲבוּרְךָ – בגללך, והיינו שגזר עליהם גלות, ושלא יוסיף עוד לרחם את ישראל, ושלא יקראו עוד עמי. עָמַד הושע וּבִקֵּשׁ רַחֲמִים על ישראל וּבִטֵּל את הַגְּזֵירָה. וְהִתְחִיל הקב"ה לְבָרְכָן, שֶׁנֶּאֱמַר אחרי כן (הושע ב א–ב) 'וְהָיָה מִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּחוֹל הַיָּם וגו' וְהָיָה בִּמְקוֹם אֲשֶׁר יֵאָמֵר לָהֶם לֹא עַמִּי אַתֶּם יֵאָמֵר לָהֶם בְּנֵי אֵל חָי, וְנִקְבְּצוּ בְּנֵי יְהוּדָה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יַחְדָּו' וגו', ומכאן שבטלה גזירת הגלות, ונאמר עוד (שם ב כה) 'וְרִחַמְתִּי אֶת לֹא רֻחָמָה וְאָמַרְתִּי לְלֹא עַמִּי עַמִּי אַתָּה', ומכאן שנתבטלו הגזירות שלא יהיו מרוחמים, ושלא יקראו 'עמי'.

הגמרא לעיל (ע"א) הביאה שהושע נתנבא בימי ארבעה מלכים, ועתה מביאה הגמרא את דברי רבי יוחנן בענין זה: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אוֹי לָהּ לָרְבָנוּת – לשררה שֶׁמְּקַבֶּרֶת אֶת בְּעָלֶיהָ – שמקצרת את ימי המחזיקים בה, כיון שמתנשאים בה, שֶׁהרי אֵין לְךָ כָּל נָבִיא וְנָבִיא, שֶׁלֹּא קִיֵּם [–קבר] אַרְבָּעָה מְלָכִים בְּיָמָיו, כלומר שהאריך ימים יותר מהם, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיהו א א) 'חֲזוֹן יְשַׁעְיָהוּ בֶּן אָמוֹץ אֲשֶׁר חָזָה עַל יְהוּדָה וִירוּשָׁלִָם וגו' בִּימֵי עֻזִּיָּהוּ יוֹתָם אָחָז יְחִזְקִיָּהוּ מַלְכֵי יְהוּדָה'.

הגמרא מביאה דרשה נוספת שלומדים מהפסוקים בהושע: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מִפְּנֵי מָה זָכָה יָרָבְעָם בֶּן יוֹאָשׁ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל, לְהֶמָּנוֹת יחד עִם מַלְכֵי יְהוּדָה, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא קִבֵּל לָשׁוֹן הָרָע עַל עַמּוֹ הנביא. ומבארת הגמרא דרשה זו, ושואלת: מְנָלָן – היכן מצינו דְּאִימְּנֵי – שנמנה ירבעם יחד עם מלכי יהודה. משיבה הגמרא: דִּכְתִיב (הושע א א) 'דְּבַר ה' אֲשֶׁר הָיָה אֶל הוֹשֵׁעַ בֶּן בְּאֵרִי בִּימֵי עֻזִּיָּה יוֹתָם אָחָז יְחִזְקִיָּה מַלְכֵי יְהוּדָה, וּבִימֵי יָרָבְעָם בֶּן יוֹאָשׁ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל'. מבררת הגמרא: וּמְנָלָן – והיכן מצינו דְּלֹא קִבֵּל ירבעם לָשׁוֹן הָרָע על עמו. משיבה הגמרא: דִּכְתִיב (עמוס ז י) 'וַיִּשְׁלַח אֲמַצְיָה כֹּהֵן בֵּית אֵל [–שהיה כהן לעבודה זרה שהיתה בבית אל], אֶל יָרָבְעָם מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר, קָשַׁר עָלֶיךָ וגו' עָמוֹס בְּקֶרֶב בֵּית יִשְׂרָאֵל' – אמציה שלח לספר לירבעם בגנותו של עמוס שהוא קושר ומורד בירבעם, וּכְתִיב אחרי כן (שם ז יא), שסיפר אמציה לירבעם 'כִּי כֹה אָמַר עָמוֹס בַּחֶרֶב יָמוּת יָרָבְעָם' וגו', ודבר זה לשון הרע היה, כיון שבאמת לא אמר עמוס שירבעם ימות בחרב, אלא אמר על בית ירבעם שימותו בחרב כמו שכתוב קודם (שם ז ט), והוא זכריה בנו של ירבעם. וירבעם לא קיבל את דברי אמציה שרצה לגנות את עמוס בעיניו, אלא אָמַר, חָס וְשָׁלוֹם אָמַר אוֹתוֹ צַדִּיק כָּךְ – שאהרג בחרב, שהרי נאמר ליהוא שארבעה דורות מבניו יהיו מלכים, ואילו אני רק דור שלישי ליהוא, וְאַף אִם אָמַר עמוס כן, מָה אֶעֱשֶׂה לוֹ, שהרי שְׁכִינָה אָמְרָה לוֹ כן, ושמא גרם החטא לחזור מהתבטחה שניתנה ליהוא שארבעה דורות מבניו יהיו מלכים.

הגמרא מביאה דרשות נוספות מהפסוקים בהושע שהובאו לעיל: אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, אֲפִילּוּ בְּשָׁעָה בַּעֲטוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא על ישראל, זוֹכֵר הוּא אֶת הָרַחֲמִים, שֶׁנֶּאֱמַר (הושע א ו) 'כִּי לֹא אוֹסִיף עוֹד אֲרַחֵם אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל', הרי שאף שפורענות היא, מזכיר לשון של רחמים. רַבִּי יוֹסֵי בַּר רַבִּי חֲנִינָא אָמַר מֵהָכָא – דבר זה נלמד מהמשך הפסוק, שנאמר 'כִּי נָשֹׂא אֶשָּׂא לָהֶם', שהוא לשון סליחה, ואף שאמר הפסוק כן בתמיה, וכי אסלח להם, מכל מקום מזכיר עליהם שם סליחה.

וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, לֹא הִגְלָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת יִשְׂרָאֵל לְבֵין הָאוּמּוֹת בשביל להעניש, שהיה יכול להענישם בדברים אחרים, אֶלָּא הגלם כְּדֵי שֶׁיִּתּוֹסְפוּ עֲלֵיהֶם גֵּרִים, שֶׁנֶּאֱמַר (הושע ב כה) 'וְזָרַעְתִּיהָ לִּי בָּאָרֶץ', שהליכתם לגלות תהיה כעין זריעה, וּכְלוּם – האם אין אָדָם טורח וְזוֹרֵעַ סְאָה, אֶלָּא כדי לְהַבְנִים ממנה כַּמָּה כּוֹרִין, כך כשיחזרו מהגלות, יתוספו עליהם בארץ ישראל גרים. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר מֵהָכָא – דבר זה נלמד מהמשך הפסוק, שנאמר 'וְרִחַמְתִּי אֶת לֹא רֻחָמָה וְאָמַרְתִּי לְלֹא עַמִּי עַמִּי אַתָּה', ומכאן נלמד שכשיחזרו ישראל מהגלות, אף אותם שלא היו מעמי, ידבקו בהם ויהיו לי לעם.

הגמרא מביאה דבר נוסף שנלמד מהושע: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי, מַאי דִּכְתִיב – מה פירוש הפסוק שנאמר (משלי ל י–יא) 'אַל תַּלְשֵׁן עֶבֶד אֶל אֲדוֹנָיו פֶּן יְקַלֶּלְךָ וְאָשַׁמְתָּ' – אל תמסור דין על אדם, לְצעוק עליו לה' שרשע הוא, וּכְתִיב – ונאמר בפסוק שאחרי כן, 'דּוֹר אָבִיו יְקַלֵּל, וְאֶת אִמּוֹ לֹא יְבָרֵךְ', ומשמע שפסוק זה בא ליתן טעם מדוע 'אל תלשן עבד אל אדוניו', וקשה, וכי מִשּׁוּם דְּאת אָבִיו יְקַלֵּל וְאֶת אִמּוֹ לֹא יְבָרֵךְ, לכן אַל תַּלְשֵׁן אותו. אֶלָּא ודאי הפירוש הוא, שאֲפִילּוּ דּוֹר של רשעים שֶׁאָבִיו יְקַלֵּל וְאֶת אִמּוֹ לֹא יְבָרֵךְ, אַל תַּלְשֵׁן עֶבֶד אֶל אֲדוֹנָיו, ומְנָלָן – ומנין אנו למדים דבר זה, מֵהוֹשֵׁעַ, שנענש על מה שאמר שיש להעניש את ישראל על אף שהיו רשעים.

הגמרא מביאה דרשות נוספות בענין הגלות: אָמַר רַבִּי אוֹשַׁעְיָא, מַאי דִּכְתִיב – מה פירוש הפסוק שנאמר (שופטים ה יא), 'צִדְקֹת פְּרָזוֹנוֹ בְּיִשְׂרָאֵל'. מבאר רבי אושעיא: צְדָקָה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּיִשְׂרָאֵל, שֶׁפִּזְּרָן לְבֵין הָאוּמּוֹת, ולא הגלם למקום אחד, שכיון שהם מפוזרים, אי אפשר לכלותם יחד. וְהֵיכִי – וזו היא התשובה שהשיב רבי אושעיא למין. ומביאה הגמרא את המעשה עם המין: דְּאָמַר לֵיהּ הָהוּא מִינָא – שאמר לו מין אחד לְרַבִּי חֲנִינָא, אֲנַן מַעֲלֵינַן מִינַּייכוּ – אנו טובים יותר מכם, כְּתִיב בְּכוּ – שבכם נאמר (מלכים א'

המשך בעמוד סה

(יא טז) אחר שנלחם דוד באדום, 'כִּי שֵׁשֶׁת חֳדָשִׁים יָשַׁב שָׁם וגו' יוֹאָב וְכָל יִשְׂרָאֵל עַד הִכְרִית כָּל זָכָר בֶּאֱדוֹם' – שבששה חדשים בלבד שישבו ישראל באדום הרגו מהם את כל הזכרים, וְאִלּוּ אֲנַן – אנחנו, אִיתֵינְהוּ נַפְקָה שָׁנֵי וְלָא קָא עָבְדִינַן לְכוּ מִידֵי – הרי אתם נמצאים אצלינו כבר כמה שנים, ואין אנו עושים לכם דבר. אָמַר לוֹ רבי חנינא לאותו מין, האם ברְצוֹנְךָ שִׁיטָּפֵל לְךָ – שיתלוה לך תַּלְמִיד אֶחָד להשיבך תשובה. נְטָפֵל לֵיהּ – נתלוה אליו רַבִּי אוֹשַׁעְיָא, אָמַר לֵיהּ רבי אושעיא, מה שאין אתם עושים לנו דבר, אין זה משום שאתם טובים יותר, אלא מִשּׁוּם דְּלָא יָדְעִיתּוּ הֵיכִי תַּעֲבְדוּ – שאין אתם יודעים איך לעשות לנו רעה, תְּכַלֵּינָן בּוּלְחוּ – שהרי אם תרצו לכלות את כל ישראל, הלא אינכם יכולים כיון דְּלֵיתְנְהוּ נַפְקִיכוּ – אין כל ישראל נמצאים אצלכם, ואין אתם יכולים לכלות את כולם, ואם תרצו לכלות רק מַאי דְּאִיכָּא נַפְקִיכוּ – את אותם שנמצאים אצלכם, אין אתם רוצים בכך, כיון דְּקָרֵי לְכוּ כַּלְכוּתָא קְטִיעָתָא – יקראו לכם מלכות קטועה, שנחסר ממנה חלק מבני המלכות. אָמַר לֵיהּ המין לרבי אושעיא, גַּפָּא דִּרוֹמָאֵי – נשבע אני בעבודה זרה של רומי, שאכן כדבריך בָּהָא נָחְתִינַן וּבְהָא סָלְקִינַן – במחשבה זו אנו יורדים ועולים, כלומר שתמיד אנו עסוקים במחשבה זו, שאנו רוצים לכלותכם, ואין אנו עושים כן מחמת הטעם שאמרת.

הגמרא מביאה דרשה נוספת בענין הגלות: תָּנֵי רַבִּי חִיָּיא בברייתא, מַאי דִּכְתִיב – מה הפירוש במה שנאמר על התורה (איוב כח כג) 'אֱלֹהִים הֵבִין דַּרְכָּהּ וְהוּא יָדַע אֶת מְקוֹמָהּ', יוֹדֵעַ – מכיר היה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת יִשְׂרָאֵל, שֶׁאֵינָן יְכוֹלִין לְקַבֵּל גְּזֵירוֹת אַכְזָרִיּוֹת של אֱדוֹם, שהם גוזרים שמד על ישראל שלא יעסקו בתורה ולא יקיימו מצוות, לְפִיכָךְ הִגְלָה אוֹתָם לְבָבֶל, שאינם אכזרים כשאר האומות, כדי שיובלו לעסוק בתורה.

הגמרא מביאה טעמים נוספים מדוע גלו לבבל: וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, לֹא הִגְלָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת יִשְׂרָאֵל לְבָבֶל, אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁעָמוּקָה היא כְּשָׁאוֹל, ומשום כך יפדה אותם משם מהר, שהרי הבטיח הקב"ה שיפדה אותם ממקום שהוא עמוק כשאול, שֶׁנֶּאֱמַר (הושע יג יד), 'מִיַּד שְׁאוֹל אֶפְדֵּם מִמָּוֶת אֶגְאָלֵם'. רַבִּי חֲנִינָא אָמַר, הטעם שהגלה אותם לבבל, הוא מִפְּנֵי שֶׁקָּרוֹב לְשׁוֹנָם לִלְשׁוֹן הַתּוֹרָה, ומשום כך לא תשתכח מהם התורה מהר. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, הטעם שהגלה אותם לבבל, הוא מִפְּנֵי שֶׁשִּׁינְּרָן [–ששלחם] לְבֵית אִמָּן, שאברהם אבינו יצא מאור כשדים שהיא בבבל, מָשָׁל לְאָדָם שֶׁכָּעַס עַל אִשְׁתּוֹ, לְהֵיכָן הוּא מְשַׁגְּרָהּ, לְבֵית אִמָּהּ, כך ישראל כשכעס עליהם הקב"ה שלחם לבבל. וְהֵיינוּ – ודבר זה הוא המבואר בדבריו דְּרַבִּי אֲלֶכְסַנְדְּרִי, דְּאָמַר, שֶׁלְּשָׁה חָזְרוּ לְמַטָּעָנָתָן – למקורם, וְאֵלּוּ הֵן, יִשְׂרָאֵל, הַכֶּסֶף של מִצְרַיִם שבזזו ישראל בצאתם, וּכְתַב הלוּחוֹת. ומבארת הגמרא את שלשת הדברים: יִשְׂרָאֵל חזרו למקורם, היינו הָא דַּאֲמָרַן – מה שאמר רבי יוחנן, שחזרו לבבל שהיא בית אמן. כֶּסֶף מִצְרַיִם שבזזו ישראל חזר למקורו, דִּכְתִיב (מלכים א' יד כה–כו) 'וַיְהִי בַּשָּׁנָה הַחֲמִישִׁית לַמֶּלֶךְ רְחַבְעָם עָלָה שִׁישַׁק מֶלֶךְ מִצְרַיִם עַל יְרוּשָׁלִָם וגו' וַיִּקַּח אֶת אֹצְרוֹת בֵּית ה' וְאֶת אוֹצְרוֹת בֵּית הַמֶּלֶךְ וְאֶת הַכֹּל לָקָחָ', הרי שחזר כל הכסף למצרים. כְּתַב הלוּחוֹת חזר למקורו, דִּכְתִיב (דברים ט יז) לגבי שבירת הלוחות, 'וָאֲשַׁבְּרֵם לְעֵינֵיכֶם', וּתְנַא – ושנינו בברייתא, לוּחוֹת נִשְׁבְּרוּ, וְאוֹתִיּוֹת פּוֹרְחוֹת, שדרשו מ'לעיניכם' שהיה שם דבר פלא שהעין פונה להסתכל עליו, הרי שחזר הכתב למקורו.

טעם נוסף מדוע גלו ישראל לבבל: עוֹלָא אָמַר, הטעם שגלו ישראל לבבל, הוא כְּדֵי שֶׁיֹּאכְלוּ שם